

EL CAMP DE CONCENTRACIÓ DE SAINT-CYPRIEN

La guerra civil espanyola s'havia acabat amb la derrota dels republicans. La gran desbandada de fugitius, procedents de l'exèrcit derrotat s'escampava tràgicament per França, sobretot pel migdia.

Jo rebia cartes sense franqueix que em descrivien la gran misèria física i moral dels camps de concentració francesos on havien anat a raure molts amics i companys de Barcelona. Alguns d'aquests amics s'imaginaven que, pel sol fet de fruïr del privilegi d'ésser subdit suis i viure momentàniament a Ginebra, jo podria ajudar-los d'una manera o altra. En realitat, l'única cosa que jo podia fer per a ells, era escriure'ls cartes afectuoses i consoladores en les quals, els assegurava que el meu primer pas així que guanyés algun diner, seria anar a compartir-lo amb ells.

Imagineu la meva desolació en no poguer ni dir-los que els enviava alguns

queviures o algunes peces de vestir que a ells els haurien estat una preciosa ajuda.

En l'endemig vaig rebre la visita d'un senyor molt cerimoniós. Em demanava amb molt d'interés si jo era Madame Aurora Bertrana Salazar i en confirmar-li-ho, es va ficar la mà en una de les butxaques del jec, en va treure una cartera i, de la cartera, un bitllet de mil franc suïssos. Me'l va allargar bo i dient que me l'enviava el meu oncle, el senyor Don Ramon Salazar i Monreal, de Santiago de Xile. Ignoro quina cara vaig fer. No recordo si vaig dir alguna paraula. Només sé que no creia en el que veia. Em semblava retornar al deliri de la febre de la grip passada a casa les Bosset, durant la qual el meu esperit havia volat fins al camp de concentració de Saint Cyprien i repartit diners i abraçades entre els meus amics concentracionaris. ^{Tornava a mirar} ~~Mirava~~ el bitllet i no podia creure en la realitat de la seva existència.

Mil francs suïssos! Mil francs suïssos en un sol bitllet ample, espès, consistent!

Prou diner per a menjar mil dies a base de patates o arrós bullits amb aigua i sal!
(que Déu n'hi do!)

Aquell tros de paper artísticament estampat era un miracle i engendrava altres miracles. Només de palpar-lo ja m'havien fugit totes les preocupacions immediates, més encara, aquell precios objecte m'omplia el cap de pardalets. Hi feia resorgir les més forassenyades esperances. Em rejoyenia! Jutgeu si n'havia fet de miracles el bitllet de mil francs suïssos!

En un dir Jesús aquella quantitat havia estat distribuïda imaginàriament, de mil formes diverses i jo en fruïa com si ~~ho visqués~~ *els fruits les visques.*

Però veus ací que, tot de sobte, les mil maneres de distribuir els mil francs suïssos van ésser escombrades per una sola idea: anar tot seguit al camp de concentració de Saint Cyprien, esmerçar la meva fortuna amb i en els concentracionaris catalans.

aquella gran massa humana grisa i quieta.

Em vaig adreçar al cap dels senegalesos, els quals arma en mà i casc metàl·lic, es mostraven salvatgement orgullosos de vigilar presoners de raça blanca. El qui els manava era un militar francès de poca graduació, amable i complaent. Em deia que cercar un individu determinat entre aquella munió d'homes era impossible. Però si jo li escrivia un nom, ell el faria cridar per mitjà d'un altaveu la potència del qual arribava a cinc o sis quilòmetres lluny. Li vaig escriure el de l'editor Rafael Dalmau ^{Teneres} i un moment després aquest nom retrunyia en l'aire, s'escampava enllà del camp. Quan aquella veu apocalíptica passava per damunt de la multitud, es produïa un silenci sobtat en el qual, tot d'una s'escampava la remor de l'onatge. Vuitanta mil homes escoltaven àvidament el bram de l'amplificador, esperant oir el seu nom. El de Rafael Dalmau ^{Teneres} sonava i jo esguardava impacient la gran massa grisa i immòbil on tot de sobte vaig veure que s'obria un sol. Un home, tan gris com els altres, tan brut i espellifat com els altres, sorgia davant meu, es llençava als meus braços.

Jo llavors ignorava que entre aquells 80.000 homes hi havia l'Antonio Machado, el

gran poeta que jo tan admirava. Si ho hagués sabut; amb quin goig no hauria també fet cridar el seu nom i més tard l'hauria invitat a compartir amb la meva colla aquelles menjades frugals que feiem asseguts en rotlle damunt la sorra de la platja!.

Jo havia llogat una habitació per dormir en un modest hotel de Perpinyà. No comptava prendre-hi ni un sol àpat. Despendria la meva fortuna sencera en el camp de concentració de Saint Cyprien on tants homes es mig morien de gana. Per alimentar-los a tots, haurien calgut molts milions i jo només posseïa un bitllet de mil francs suïssos.

Aviat vaig tenir la vida organitzada. Em llevava de bon matí, anava a les botigues a proveir-me de queviures. Comprava una barra de pa, la més llarga i gruixuda que trobava, llaunes de sardines, algun embotit. De cervesa o de vi en trobaria al mateix camp on ~~est~~ ja s'espavilava ^{em} a vendre'n - jo havia adquieir un enorme cabàs. Hi encabia tot el menjar que les meves forces podien tragar. Agafava l'autòmnibus ^{de línea} ~~regular~~ fins a Saint Cyprien i d'allí anava a peu fins al camp concentracionari. Ja m'hi esperava un grup de catalans amics meus de Barcelona. ~~Malaurad~~ Naturalment entre ells no hi havia cap eminent polític o intel·lectual. Tots eren homes obscurs, de bona fe, que no s'havien ^{a fugir} espavilat a temps. Com sempre, pagaven els plats trencats aquells que no s'ho mereixien, Jo, amb la meva badoqueria habitual, m'estranyava de no trobar a Saint Cyprien els capitosts polítics d'aquells que s'aplegaven damunt la sorra humida de la platja, que hi passaven gana, fred i desesperança, on emmalaltien i morien tants i tants herois sense nom, els ossos dels quals reposarien

ànanimament en qualsevol lloc, sorra enllà.

Sort que la mort ho anivella tot, sort que fet i fet tant se val morir en un llit d'hospital com damunt la terra rasa o en el camp de batalla. Però aquests morts, deixeu-m'ho dir, no són ni seran mai morts del tot, viuen encara ^{o haurien de viure} en algunes consciències d'home. ^{Enen republicans derrotats,} ~~Quant a mi, ja no sé de quin partit polític sóc, segurament del partit dels que morien en els camps de concentració, abandonats dels homes o assassinats pels homes.~~

X A Saint Cyprien, cada matí, formavem un cercle damunt la sorra. Cap dia no hi mancaven ni en Rafael Dalmau, ni en Josep Coromines, ni en Francesc Quedada, un andalús catalanitzat. També hi acudia un noi et el nom del qual he oblidat. Aquest xaval m'entendria per la seva extraordinària joventut. No tenia més que setze anys i ja havia anat a la guerra i ja era presoner en un camp de concentració sense ^{amb} ~~amb~~ prou feines saber el que era ^{una idea} ~~la~~ política o el que significava el mot pàtria. Jo repartia les meves provisions entre aquests amics i també alguna empolla de vi o

cervesa que el Benjamí de la colla anava a cercar a la parada ~~me~~ on en venien. Jo menjava i bebia amb els ^{meus amics} i a l'hora foscant agafava el darrer autòmnibus i un cop a Perpinyà me n'anava de dret a l'hotel. Com que el meu propòsit era ~~com~~prar tota la meva fortuna amb els concentracionaris catalans, en arribar a la vila em ficava al llit sense menjar res. Per aquest procediment econòmic, els diners de l'oncle R~~A~~mon durarien més temps i els meus amics menjarien més dies. Perqué, és ben evident, que al camp de Saint Cyprien no els donaven prou menjar i cada dia el rotlle dels qui feiem forada a la platja, s'eixamplava i els qui no podien ésser-hi ens miraven amb uns ulls d'enveja que ~~es~~ ^{em} posava ^{en} un nus a la gola i afirmava cada dia més la meva decisió de romandre a Perpinyà mentre em restés un cèntim.

Sortosament abans de marxar de Ginebra havia pres la precaució d'adquirir també bitllet de tornada i podia marxar cap a Suïssa en esgo-

tar el darrer franc.

En l'endemig, cada dia els encàrrecs i les diligències a fer a ciutat augmentaven. Calia comprar paper de cartes, sobres i llapis, mirar de canviar pessetes espanyoles republicanes per francs francesos - això darrer sempre sense èxit - Cap banca de Perpinyà no ~~volia~~ acceptava aquell paper que era considerat i qualificat de paper mullat. Si els mil francs suïssos haguessin estat cent mil, jo hauria pogut vestir molts ~~els~~ homes que anaven practicament despullats i procurar-los mantes per ~~els~~ ^{els com} cobrir-se el cos sobretot durant aquelles nits humides i fredes que ~~ells~~ ^{els com} havien de passar en un jaç praticat directament en la sorra, o almenys adquirir alguns pantalons perquè la majoria dels ~~concentracionaris~~ ^{presoners} de Saint Cyprien els duïen estripats de dalt a baix i llur carn magre i pàl·lida s'exhibia tristement entre aquells parracs.

Un d'aquells dies mentre els meus amics em voltaven pel comiat diari en vaig veure un que no figurava en la colla. M'esguardava fixament

i no deia res. Era un home d'edat indefinible pàllid, barbut, vestit de pellingots; entre els quals apareixia, ací i allà, la seva carn ~~també~~ pàllida i magre. L'espectre va cridar de sobte: "Aurora!" i jo, de sobte vaig ~~també~~ reconèixer el comandant B.M. de l'Estat Major de l'Exèrcit regular republicà. Ens vam abraçar plorant. Jo no podia comprendre com i perquè aquell home intelligent i leal servidor de la República era a Saint Cyprien, Potser n'hi havia d'altres de la mateixa categoria. Aneu a saber de quina manera ràpida i desordenada havia estat la fugida de Catalunya i en quines dramàtiques circumstàncies s'havia realitzat. On eren els ajudants i els subordinats d'aquell oficial de carrera amic meu ben abans de l'aixacament militar? Ell havia pogut restar fidel a la República i per un voler del destí, conservar la vida i seguir servint-la ~~la~~ lealment fins la derrota. *la República*

En veure B.M, barbut, demacrat, vestit de pellingots, jo recordava la darrera vegada que havíem estat plegats. El govern de la Repúbli-

de "Companya" em van acusar d'esnobisme. "Es clar que no volia usar el cotxe atrotinat de la casa, el que volia era passejar en Rolls-Royce". M'ho havia pres a tall de xala, alçant les espatlles i rient.

Ara a Saint Cyprien, en veure B.M. espellifat , demacrat. barbut i aclaparat pel desastre, el comparava al brillant oficial que uns mesos enrera m'havia invitat a dinar al Restaurant d'Orient, on després del suculent àpat haviem begut xampany amb els seus ajudants i la seva escorta.

- Demà us invito a dinar, li vaig dir. Hi haurà sardines de llauna, pernil de York, pa i cervesa.

Mai podré oblidat el goig i la satisfacció amb els quals B.M. assaboria el meu àpat. Recordo perfectament, com si fos ahir - era el començ de març del 1939 - que l'ex-comandant va dir-me en acabat de menjar: "Gràcies per aquestes menges suculentés".

La meva fortuna s'havia fos com un bolado. Dels mil francs

sumat prou coses per escriure més d'una novella, politico-domèstica-passional... A Perpinyà en aquell moment - ho vaig saber després - s'hi bellugaven tota mena de refugiats polítics els quals - ells sabien com - s'havien lliurat d'ésser concentrats a Saint Cyprien, a Argelès, ~~en~~ ~~Argelès~~. Alguns traficaven amb diners, o amb el possible alliberament dels presoners, altres feien d'espies, d'agents provocadors, o simplement, la viu-viu, esperant temps millors.

Jo tornava al paradís, de Suïssa amb un pila d'importants encàrrecs: El comandant B.M. m'havia lliurat una sèrie de documents que constituïen el testimoniatge de la seva brillant carrera militar, de la seva fidelitat a la República Espanyola. Amb aquells papers jo m'havia de presentar a la Delegació de Mèxic a Ginebra i demanar l'ajuda del Govern mexicà per a que B.M. ^{hi} pogués desembarcar-~~se~~ lliurement i tractar de guanyar-s'hi la vida.